

OTTHONUNK A VÉRTES

A VÉRTESI NATÚRPARK

VETÉLKEDŐJE

2024.

1. FORDULÓ

Csapatnév: _____

Csapattagok: _____

Korosztály (alsós/felső): _____

A csapat vezetőjének elérhetőségei: telefonszám: _____

e-mail cím: _____

1. feladat – Magyarország Natúrparkjai és főbb látnivalói

Kedves lelkesült gyerekek, vetélkedő csapatok!

Köszöntünk Titeket ebben a felfedező játékfolyamban. Az első feladatban kicsit távolabbról indulunk, mint a lakóhelyetek. Pillantsunk bele a magyarországi natúrparkok sokszínű természeti-, táji- és kultúrtörténeti kincseibe.

Tudjátok-e vajon, hogy mit is jelent pontosan, hogy egy natúrpark területén éltek? **Lakóhelyetek számos természeti- és tudáskincsnek az őrzője, mely életeteket fogja segíteni nektek, csakúgy, mint őseiteknek is.**

A natúrparkok önkéntes alapon jönnek létre, a csatlakozó települések közös célja a táji, természeti és kulturális értékek megőrzése és fenntartható, a közösség érdekében történő hasznosítása. Négy fő szempont szerint történik a települések együttműködése: 1. a természeti és kulturális örökség védelme, 2. környezeti nevelés, szemléletformálás, 3. vidékfejlesztés, 4. turizmus és rekreáció.

Az első rejtvényünkben a következő oldalakon Magyarország natúrparkjaiba tekintünk közösen be, melyek hazánk területének kb. 1/10-én terülnek el. A színes amőba alakú „pacák” a területüknek az alakját mutatják és egymáshoz viszonyítva közelítőleg méretüket is. *(Ezekre a foltokra vaktérképen is rálelhettek a világháló segítségével.)* Két feladatotok van. Az egyes natúrparkok területének formáját mutató alakzatok mellett fényképeket láthattok és alatta leírásokat olvashattok a natúrparkok egy-egy kiemelt látnivalójáról. **A megfejtendők a kérdéses natúrparkok nevei.** Ezt követően a színes alakzatokba írt hangok alapján kirakható a nemrégiben alakult **legújabb**, 2023. novemberében alakult **hazai natúrparkunk neve, melyet ide írjatok le!**

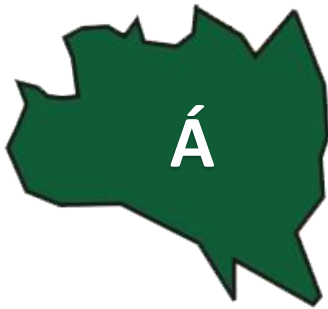
A megfejtés:

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Natúrpark. (Segítségül adjuk: 1. szó: hazánk első nemzeti parkjának neve van benne, 2. szó: hazánk egyik nagy folyójának neve; 3. szó: női téli régi felső ruházat neve is.)

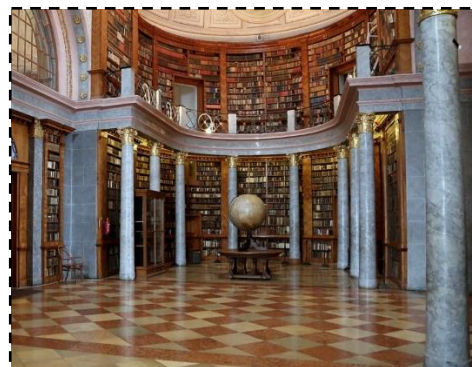
Ez az első hazánkban megalakult natúrpark sokszínű élőhelyeivel, mely „Egy cseppnyi Magyarország”. Látogatóközpontja a gróf Esterházyak birtokában lévő egykori vízimalom alapjaira épült 2000-ben, mely ma a natúrpark oktatási, természetvédelmi és turisztikai központja is, amely sokszínű programjaival, több mint 6000 növény egyeddel beültetett parkjával és természetvédelmi célokat szolgáló, kultúrtörténeti hagyományokat ápoló tanösvényével várja az ide látogatókat. Az épület a fokozottan védett Csíkvarsai-rét közelségében található, mely egyike a hazánkban olyan fennmaradt mocsaras vizes élőhelyeinek, mely ritka növény- és állatfajok utolsó menedéke. A víz állandó jelenléte és a rét legeltetése biztosítja a fennmaradásuknak.

A keresett natúrpark teljes neve: _____

Itt található az Országos Kéktúra nyugati végpontja és a Dunántúl legmagasabb, 882 méteres pontja. Az országhatár a kilátó közepén húzódik végig, ezt a torony közepén egy határkő jelzi. A kilátó bejárata külföldi oldalon van.

A keresett natúrpark teljes neve: _____

A natúrpark kiemelkedő értéke a Bencés Főapátság, amely a Világörökség része is. A főapátság látványos épületegyüttese a Bakony és a Kisalföld találkozásánál elterülő, közel 300 méter magas dombon, a Szent Márton-hegyen épült fel. A város eredeti neve Gyórszentmárton volt. Az épület egyik leghangsúlyosabb része a könyvtár, melynek gyűjteményében napjainkban kb. 400.000 kötetet őriznek.

A keresett natúrpark teljes neve: _____

A régió gazdag néprajzi különlegességekkel rendelkezik. Az apró falvak a palóc népi építészet és egyházi emlékek gyöngyszemeit őrzik. A natúrpark központja hazánk egyetlen olyan falva, amely szerepel az UNESCO világörökség listáján, és így világszerte ismert. Népszerű a hagyományos Húsvéti Fesztivál, ahol a régi húsvéti népszokásokat mutatják be népviseletbe öltözve. **A keresett natúrpark teljes neve:** _____

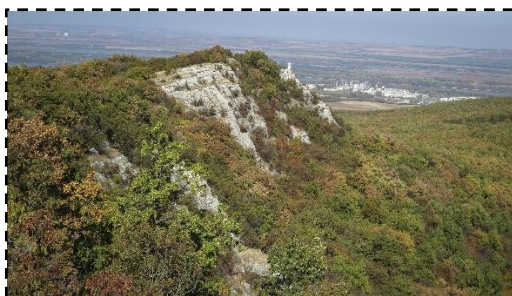
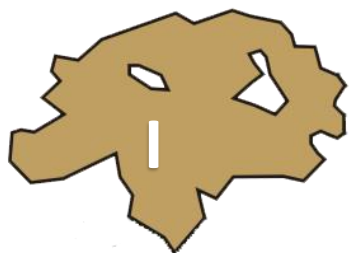
Ebben a natúrparkban áll egy ipartörténeti szempontból egyedülálló, XVIII. század végén épült vízimalom, mely a Felső-Tisza vidék büszkesége. Népi stílusban épült szerkezetével, három alulcsapós vízikerekével egész Közép-Európában ritkaságszámba megy. Ez a vízimalom az egyetlen, ma is az eredeti helyén álló, működképes formában megmaradt ipari műemlék. A natúrpark egy másik településén áll Kölcsey Ferenc síremléke.

A keresett natúrpark teljes neve: _____

E natúrpark egy erdővel és patakokkal körülvett, télen-nyáron madárdaltól hangos kis településén jött létre hazánk első, gépi erőre berendezkedett „fészekodú-gyára”. Ebben a faluban rendezik meg évről évre a Párlat-tárlat néven ismert pálinkafesztivált, ahol a gyümölcsstermés függvényében 300-600 minta érkezik a megmértetésre.

A keresett natúrpark teljes neve: _____

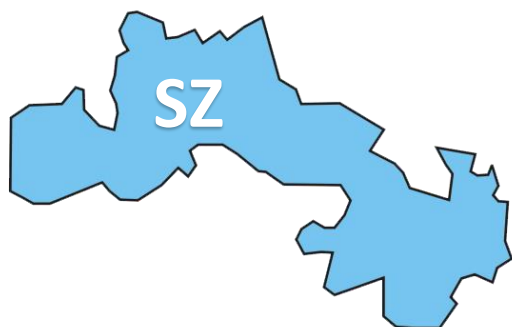
A natúrpark nevében szereplő hegység területén számos jellegzetes, megbillent helyzetű sasbérc kőszikla alakzat emelkedik. Ezek egyik legszebb képviselője a bajóti Öreg-kő, mely a natúrpark logójában látható kettős vonulatnak is modellként áll. A natúrpark szervezőközpontja és egyúttal turisztikai kapuja, a Vizek Városa, mely méltán érdemelte ki a „Vadludak Városa”, vagy akár a „Vízimalmok Városa” jelzőt is.

A keresett natúrpark teljes neve: _____

A natúrparkban az általános iskolai testnevelési órákba illesztették a „paprikázás” nevű hagyományos, helyi népi játékot, melyben egy bottal kiütött tojás alakú fagolyót (paprika) kell mihamarabb visszajuttatni a kiindulási helyére. A messzire ütött „paprika” elkapása kellemes csípős érzést vált ki az elkapó tenyerén, innen ered a játék elnevezése. A Natúrpark logójában szereplő állatfaj a folyami rák. A célzott kutatások a Zicsi-patakon sok éven keresztül igazolták e hazánkban őshonos, védett faj jelenlétét.

A keresett natúrpark teljes neve: _____

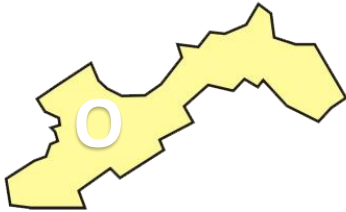
A natúrpark nevében több folyóra utaló összefoglaló név szerepel többes számban. Ebben a natúrparkban jött létre a Nyitott tanyagazdaságok hálózata, amelyhez olyan gazdaságok csatlakoztak, ahol az érdeklődők a tanyasi élet szépségével ismerkedhetnek meg közelebbről.

A keresett natúrpark teljes neve: _____

A natúrparki térség az államhatár túloldalán a Csalóköz történelmi tájegységgel érintkezik. Természeti értékei jórészt a Dunához és mellékágrendszeréhez kötődnek, itt található a Duna mente egyik legnagyobb, összefüggő ártéri erdősége. Régen a halászat mint foglalkozás, manapság a horgászat mint hobbi jelentős a térségben. A natúrpark egyik településén látható a kb. 800 éves Árpád-tölgy, hazánk legöregebb fája.

A keresett natúrpark teljes neve: _____

A natúrpark egyik kiemelkedő természeti értéke a kora tavasszal nyíló egyhajúvirág. Két natúrparki település határában élnek itt a legnagyobb hazai állományai. A natúrparknak része egy tájvédelmi körzet, melynek növényritkaságaival való ismerkedést a Csodarét tanösvény segíti. A natúrpark egyik településének határában él a földikutya világállományának kb. ötöde. A földikutyák az egyedüli olyan gerinces fajok, melyek a Kárpát-medencében alakultak ki és az egész világon kizárólag itt fordulnak elő.

A keresett natúrpark teljes neve: _____

A natúrpark logójában látható csigát - mely a Pannon-tenger lakója volt, úgy 6-8 millió évvel ezelőtt - a natúrpark egyik településén találták meg. A gazdag csigafaunából legfeltűnőbb a falu nevét viselő, nagyméretű fiállócsiga-faj. A natúrpark hegyháti részére jellemző csodabogyós erdők különlegesen fontos szerepet töltenek be a táj ökológiai működésében. A csodabogyós erdők élővilágát ugyanezen natúrparki település közigazgatási területén lévő Koszorúdombon egy tanösvény mutatja be.

A keresett natúrpark teljes neve: _____

Az ebben a natúrparkban található Szabadtéri Néprajzi Múzeum az országban egyedülálló: helyi kezdeményezésre, egy élő faluban létrejött falumúzeum. Célja a Somogy-megyében napjainkig fennmaradt talpas-favázás népi építészet emlékeinek az utókor számára történő megőrzése, a szabadtéri néprajzi gyűjteménybe történő áttelepítésével. A natúrpark nevében és logójában egy fa szerepel.

A keresett natúrpark teljes neve: _____

A natúrpark területén található oktatóközpontban lévő állandó kiállítás a térség élőhelyeit mutatja be egy óriási terepasztal mentén berendezett dioráma sorozatban. Öt hatalmas akváriumban az egyes élőhelyekre jellemző vízi állatok és a hazánkba behurcolt jövevény halfajok élőben is megtekinthetők. Ezen a településen két tanösvényt is bejárhatunk: a Sóvirág tanösvény a szikesek élővilágát, a Kékbegy tanösvény pedig a nádas élővilágát mutatja be a nád sűrűjébe hatolva. **A keresett natúrpark teljes neve:** _____

Ennek a natúrparknak a legnagyobb értéke a nyugodt természeti környezet, a védett fajok és a tájképi varázs. A természeti értékei közül a barlangok és szurdokok kiemelendő értékek. A natúrpark területén található egy érdekes boltíves képződmény: a Vaskapu-szikla. Építészeti szempontból igazi kuriózumra lelhetünk a natúrpark egyik településén. Makovecz Imre és Őrfi József tervei alapján épült meg a nem mindennapi kinézetű Boldogasszony-kápolna. **A keresett natúrpark teljes neve:** _____

A natúrpark szlogenje: „Ahol a víz borrá válik”. A natúrpark egyik településén, 24 kacsaringós utcából és 1250 pincéből álló pincefaluban számos pincészet várja az ide látogatókat borkóstolásra. Ebben a natúrparkban található egy érseki kastély is, mely 1740-ben épült, és egykor a főúri vadászatok kedvelt helyszínévé szolgált.

A keresett natúrpark teljes neve: _____

A natúrpark egyik településén a szőlészeti-gyümölcsészeti hagyományokat bemutató Pincetájház kézzelfogható közelségbe hozza a múltat, a régi gazdasági és társadalmi mintákat, és a gazdag szőlőhegyi kultúra elemeit. A környéken többszáz éves tradíciója van a szőlőművelésnek. Az 1700-as évektől vannak jelen a szőlőhegyen a hagyományos építésű borona-, fonott- és vert falú, zsúpfedeles préházak, melyek megtekinthetők a településen.

A keresett natúrpark teljes neve: _____

Hazánk legújabb natúrparkja, 2023-ban alakult meg. A Natúrpark egyik településének külterületén, Nagymajoron található a toronyszerű, kétemeletes, négyzetes alaprajzú, magyar viszonylatban egyedülálló kialakítású kastély. Ezen a településen termálfürdő is üzemel, vizét 2000-ben gyógyvízzé nyilvánították. Az 1295 méter mélységből feltörő hévíz hőfoka 72°C. A keresett natúrpark teljes neve: _____

2. feladat – Válogatás a Vértesi Natúrpark gombáiból

Tekintsük át együtt, hogy milyen környezeti tényezők alakítják a gombák megjelenését! **Írjátok a vonalkákra a helyes szavakat, kifejezéseket!** A hosszú vonalkák összetett mássalhangzót jelölnek.

Alapvetően három fő tényező együttesen határozza meg egy-egy terület gombavilágát: _____, a _____ és a _____.

A talaj kémhatása, kitettsége, vízháztartása, tápanyagtartalma a gombák számára igen fontos adottságok. Sok gombafaj a _____ kémhatású talajokat kedveli. A Vértesben jellemzőek a meszes vagy _____ kőzetten kialakult talajok, amelyek alapvetően lúgos kémhatásúak. Ennek ellenére a meredek völgyoldalakon lezúduló csapadék a felső talajrétegekből kimoshatja az ásványi anyagokat, ami az idős fák kérgéből hozzámosott _____ val együtt a fák körül kisavanyodást eredményez. Számos olyan gombafaj is létezik, amelyek a nitrogénben feldúsult talajt kedvelik, ilyen a legtöbb _____ (1.) faj, az akár focilabda nagyságúra megnövő _____ (2.) és a _____ (3.). Gombaszakellenőrrel történt bevizsgálást követően, és melegen elkészítve mind a három gombafaj ehető. **Írjátok a tányérra a beazonosított gombafaj sorszámát**, a megfejtés az 1-es, a 2-es vagy a 3-as sorszámú 😊 !

A felszint érő csapadék mennyisége és eloszlása is nagyban meghatározza egy terület gombavilágát. A gombák alapvetően a nedves környezetet kedvelik, azonban több fajuk _____, és a gyorsan kiszáradó homoki gyepekben, dolomitsziklagyepeken él. E területek zöme természetvédelmi szempontból igen értékes, így ezek a gombák jelenlétükkel jól jelzik élőhelyük természetességi állapotát. Ilyen fontos jelző-, tudományos nyelven szólva _____ fajok. Ilyenek pl. a _____ és a _____ gombafajok, amelyek a szárazság ellen úgy védekeznek, hogy magyarul a _____, tudományos nyelven a _____ által sűrű, vattaszerű tömege a homok- és talajszemcséket körülövi, így az utolsó vízmolekulákat is képes felvenni. Érdekes megfigyelés, hogy elégtelen csapadék esetén sokáig (akár _____ évig) kimarad egyes gombafajok _____ képzése. A gomba ettől még él a talajban, de csak olyan évben fejlődik ki, amely számára ehhez megfelelő.

Sok olyan gombafaj van, ami valamely növényhez hűen kötődik, vele szoros kapcsolatban él. Jó példa erre a védett éger-tinóru, amely kizárólag égerfák gyökereivel képes együtt élni. Megtalálhatjuk őket a Vértesi Natúrpark területén Puzstavám határában egy védett mocsaras élőhely, a _____ - __ égerfái alatt. A hegylábi legelőkön élő legelőgyom a mezei iringó, melynek az ősszel elszáradó gyökérkorhadékán él az ördögsekér laskagomba. Fenyvesekben sétálva találhatunk rá a szemcsésnyelű fenyőtinóru gombára, a Vértesben például a Csákberény feletti tölgyes melletti fenyőfák közelségében.

Kösd össze vonallal (gombafonallal 😊) az említett gombafajokat a vele szoros kapcsolatban élő növények képeivel!

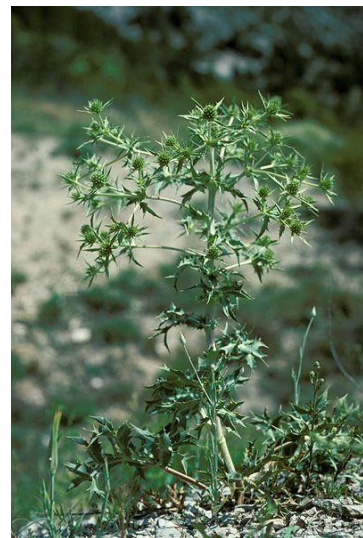
Ördögsekér laskagomba

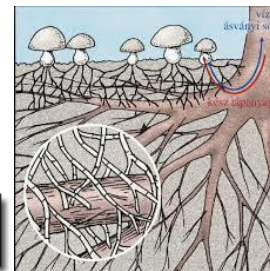
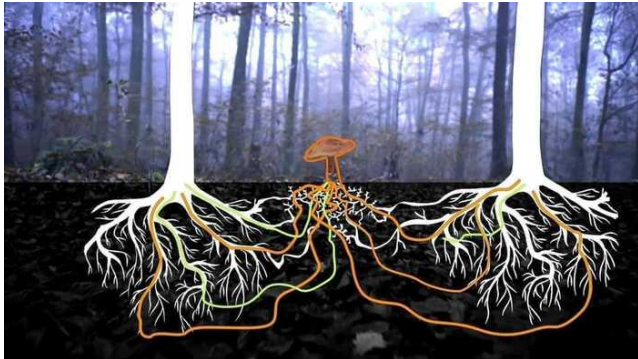
Szemcsésnyelű fenyőtinóru

Éger tinóru

A következőkben egy keresztrejtvénnyel találkoztok, ahol a gombák életével kapcsolatos kifejezéseket **kell megfejtetek a leírások segítségével**. Használjátok, olvassátok nyugodtan a Vértesi Natúrpark monográfiáját is, ha elakadtok, mind megtaláljátok a könyvben is! 😊

12

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

Írjátok le röviden a gombagyűjtés szabályait!

- 1.) Mi alapján döntitek el, hogy melyiket szabad gyűjteni?
- 2.) Hova kell elvinni gyűjtés után a gombákat egyenesen?
- 3.) Hogyan szabad leszedni?

VÍZSZINTES SOROK

2. Két élőlényfaj közötti kölcsönösen jó szoros együttélés tudományos neve. (A gombák és a növények között kialakult együttélést hívjuk mikorrhiza (görögül: gombás gyökér) kapcsolatnak).
3. A kalapos gombák föld feletti (!) részének a neve a megfejtés, amely két részből áll: kalap és tönk.
7. A talajnak ez az állapota befolyásolja, hogy a gomba ki tud-e fejlődni abban az időszakban. A talajnak a vízzel való telítettségével kapcsolatos kifejezés.
10. A fa korhasztó gombák ezen a típusú, már elpusztult fán élnek.
11. A fák belső szerkezete idős / agg korában felpuhul, kérge sok esetben leválik, és odvasodik. Ez lesz belőle.
12. Látható tünet vagy változás, amelyből egy belső, szemmel láthatatlan állapotra vagy változásra lehet következtetni. Például vannak olyan gomba és növényfajok is, melyek jelzik a talajban a nitrogén feldúsulást. Eme „jelzésnek” a tudományos nevű kifejezése a megfejtés.

FÜGGŐLEGES OSZLOPOK

1. Egyes gombafajok gyakran kör / gyűrű alakban jelennek meg természetesen a talaj felszínén, tipikusan az őzlábgalóca és a tejpereszke gombafajok is. Népiesen így hívjuk ezt a megjelenési formát. (Segítségül: egy mesebeli lény is található a kifejezésben.) A jelenség oka, hogy a földalatti táplálékfelvevő gombafonalak sugárirányban növekszenek, majd a kiindulási ponttól azonos távolságra, kör alakban, vagy ív mentén jelennek meg a termőtestek.
4. A gomba tenyésztését felépítő sejtfonalak szövődéke, tudományos nyelven.
5. Egyes gombák élősködő életformát folytatnak. A megfejtés a növények azon típusa, amin a gomba élősködik.
6. A gombák növények vagy állatok? A válasz a megfejtés.
8. A megfejtés egy fatípus, egy kifejezés. Az ilyen típusú fa elkorhadt fatörzs, amelyben a fakorhasztó gombák munkája által elindul a humuszképződés, és rései szivacsokként tartják meg a nedvességet, amelyben a bele hulló fák magjai nevelkednek fel benne.
9. A megfejtés annak a neve, amivel a gombák szaporodnak. A virágtalan növények (pl. páfrányok) és gombák ivartalan szaporító sejtje.

Ismerkedjünk meg a Vértes hegységben előforduló érdekes gombafajokkal! Képrejtvényt készítettünk belőlük. **A feladat, hogy fejtsétek meg magyar neveiket, s írjátok a vonalákra!** A hosszú vonal összetett mássalhangzó. (A megfejtésben segít a www.provertes.hu honlapunk és a Vértesi Natúrpark monográfiája is.)

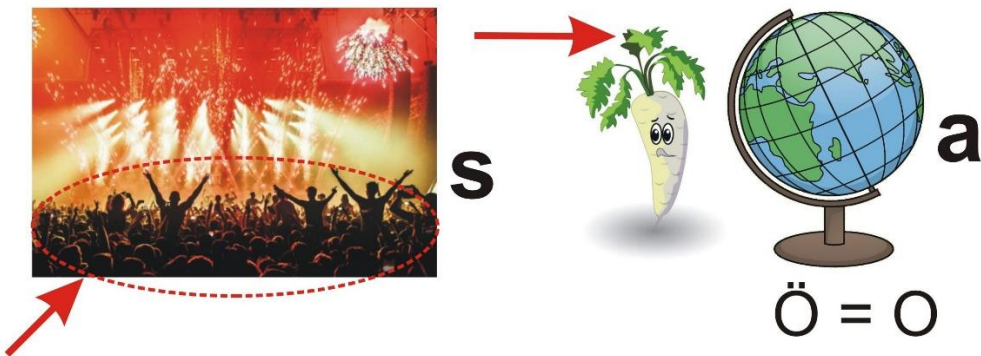
1. _____

~~TENGER~~

2. _____

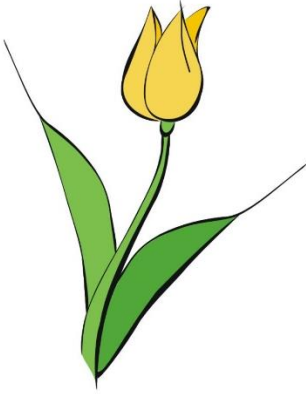
~~FÖLD~~

3. _____

4. _____

5. _____

+ i

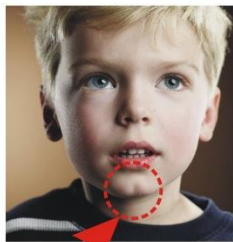

a

6. _____

+ki

-L f

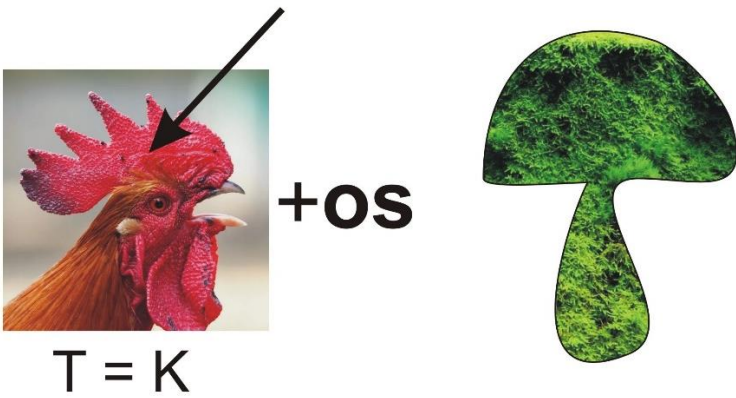

A = Ü

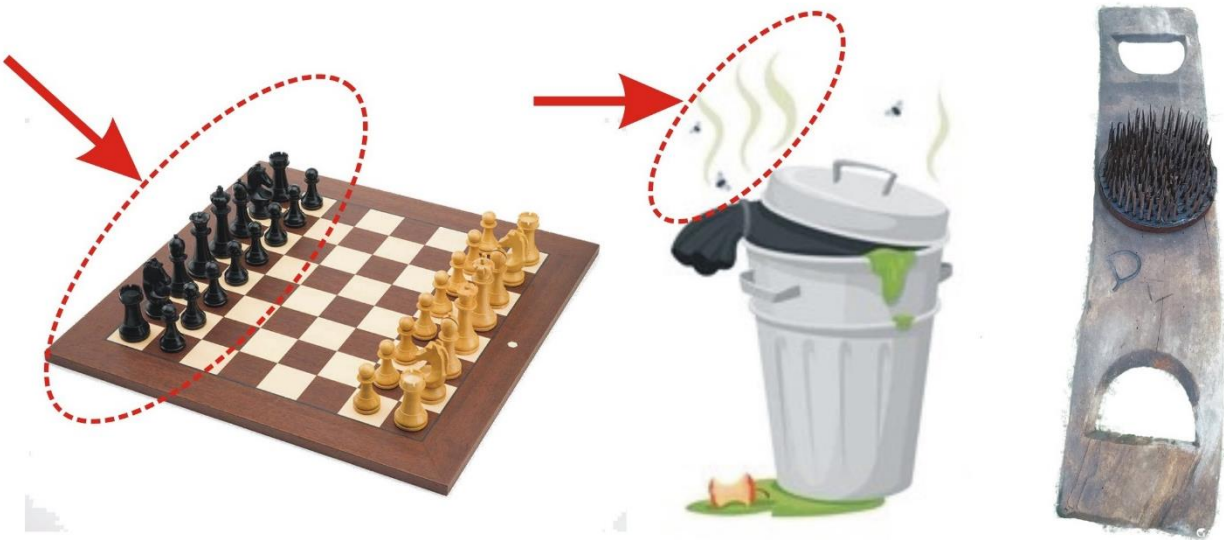
7. _____

8. _____

9. _____

Megmutatjuk Nektek a Vértesi Natúrpark érdekes nevű gombafajait. **A feladat, hogy azonosítsátok be a képrejtvényben megfejtett gombafajokat**, melyeket teljes gyönyörűségükben, valódi megjelenésükben a kosárban láthatjátok! **Írjátok a helyes sorszámokat a keretekbe!**

A gombák viszont általában élőhelyhez is kötődnek. A monográfia vagy az internet segítségével határozzátok meg, hogy ezekkel a gombafajokkal jellemzően melyik élőhelytípuson találkozhatunk?! **A feladat, hogy írjátok a vonalra az élőhelyhez tartozó kosárban lévő gombafajok nevét vagy sorszámát!**

lőszgyepek: _____

dolomitsziklagyeppek: _____

homoki gyepek: _____

bükkösök: _____

cseres-tölgyesek: _____

telepített fenyvesek: _____

3. feladat – Takácsok hagyománya a Vértesi Natúrparkban. Tegyük együtt a természetes anyagokkal a Föld megmentéséért!

A régi időkben, mikor még nem plázákban és az internetről vásárolták az emberek a ruhaneműt, növényekből fonó asszonyok, majd takács mesteremberek állították elő a viseletük alapanyagait. Ebben a feladatban ezekkel a mesterségekkel ismerkedünk meg egy kicsit behatóbban. Szép ősi szakmák, de nemcsak érdekes ismeretek, hanem hasznosak is lehetnek, ha tudjuk, hogy mi mindenben tudnak a növények számunkra hasznosak lenni.

Mivel foglalkoztak a takácsok?

.....

Ha a Vértesi Natúrpark monográfiáját forgatjátok kezetekben, sok érdekességet megtudhattok erről a mesterségről. A **feladat**, hogy találjatok a könyvben vagy a honlapunkon rájuk, és az ott olvasottak alapján **egészítsétek ki a** natúrparki takácsmesterségről szóló **leírást!**

Egy falu sem lehetett meg **takács** nélkül. Azokból a községekből, ahol nem dolgozott takács, kénytelenek voltak a szőni valót a legközelebbi takácsközpontba vinni. Csákváron is működött ilyen takácsközpont, melynek neve a nagy múltú, mely nevét-ről kapta, pontosan évben. A híres csákvári takácscéhhez tartozott a zámolyi takácsok fiókcéhe a 19. században. Egy 1843-ban keltezett számadáskönyvben olvashatjuk, hogy mely településeken hány takács mester is szőtte a vásznakat. A Vértesi Natúrpark következő településein az alábbi számú takácsmester dolgozott: Gánton fő, Csákváron fő, Vértesbogláron fő, Vérteskozmán fő, Zámolyon fő.

Szalay Ferenc, zámolyi takácsmester elbeszélése szerint egy érdekességet is megtudhatunk: „*A takácsok háza vastagabb falú volt mindig, mint a polgároké. Legalább egy méter vastagnak kellett lenni a falnak, azért mert*”.

A falusi és városi takácsmestereknek eltérő volt a megnevezésük. A falusi mesterembereket takácsnak hívtak, a városi céhek tagjait pedig takácsnak.

A következőkben nézzétek meg „A vakond nadrágja” című mesefilmet, és fejtsetek meg a növényi rostfeldolgozás – azaz a ruhaneműkészítés – fázisait, ahogy elődeink készítették! **A munkafázisok és/vagy eszközök nevét kell kitalálnotok.** A megfejtéshez használjátok a Vértesi Natúrpark monográfiáját, de segít a megfejtésben a mesefilm is, melynek elérhetőségét ezen a linken találjátok meg: https://www.youtube.com/watch?v=bv1xR_zdS18

A mesefilm megtekintése után **írjátok ide annak a növénynek a nevét**, amiből a vakond zsebes nadrágja készült. A növény neve magyarul: _____

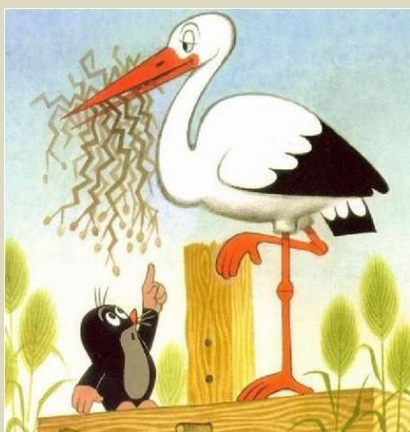
Írjátok a vonalakra a növényi rostfeldolgozás munkafázisainak és/vagy hagyományos eszközeinek a nevét!

A len kihúzogatóására (*nyűvés*) júliusban, a kenderére csak augusztusban kerül sor. Néhány napig szárítják, majd árokban, holt vízben, patakban az egymás fölé rakott kénéket a víz alá teszik azaz _____. Kővel, sárral nyomtatják le, esetleg lekötik, és annyi ideig hagyják ott, amíg jól megpuhul.

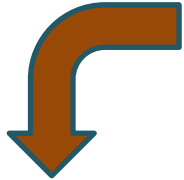
A kiszedett kénéket lemosják és a napon _____, erre szép napfényes időben egy-két nap is elegendő.

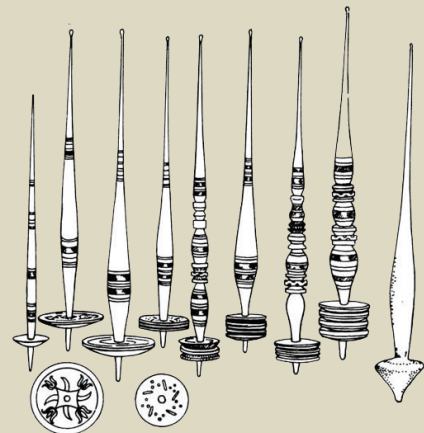
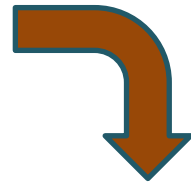
A megszáradt növényi rostot ebben az eszközben durvábban megtörik, ebből ered az eszköz neve: _____. Ez egy egykarú emelő módjára működik: az egyik végén csapszeggel rögzített vágókarját belevágják az alsó párhuzamos élek közé, hogy a keresztbe fektetett kender- vagy lencsárakat megtörje, ill. megtisztítsa a pozdorja szilánkjaitól.

Ezt követően a növényi szálakat finomabb szálakra szedik szét, azaz _____ a jobb oldalon látható rostfésülő 'gereben' nevű eszközzel.

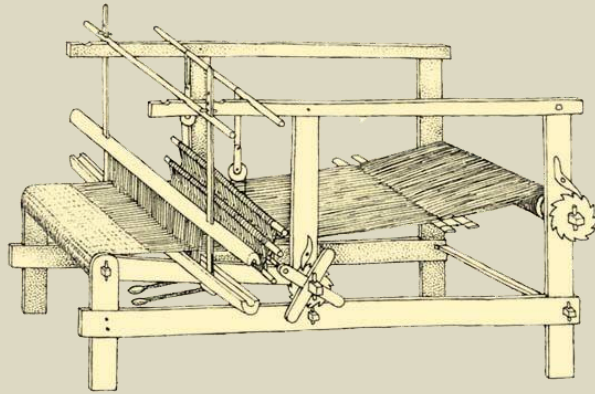
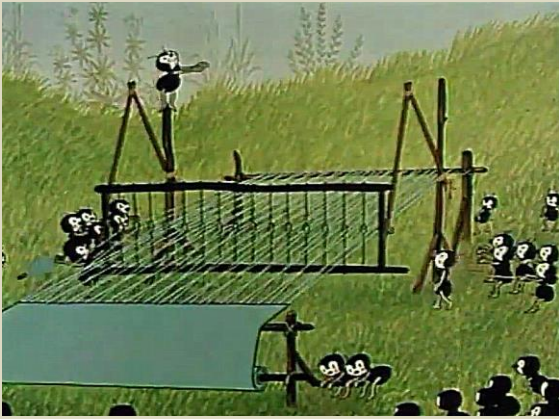
A finomabb szálakból következett a _____ készítése, amit a XVIII. század végétől már a lábbal hajtható kerek guzsallyal, azaz a _____ nevű eszközzel készítettek.

Az elkészült szövő fonalat ilyen fából készült eszközökön tárolták, aminek a neve:

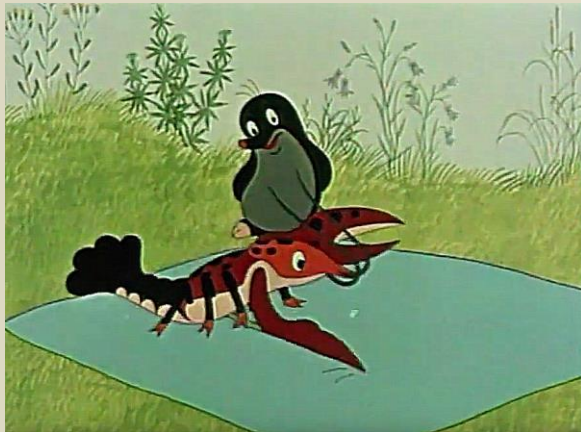
_____.

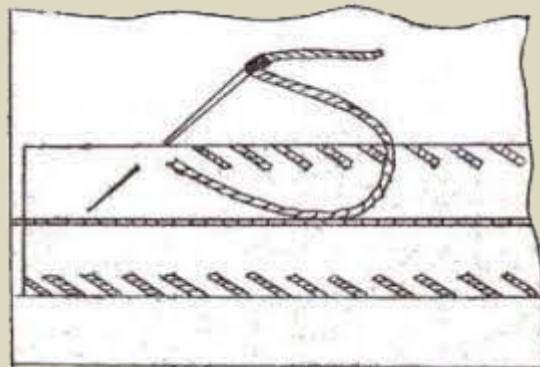

A vásznat a fonalából ezen az eszközön készítették el, aminek a neve:

_____.

A kész vásznat a szabó mester vágta ki ezzel a hosszú élű vágóeszközzel, melynek a nagyobb nyílásába három ujjukat dugták bele egyszerre, hogy könnyebben lehessen elszabni a vásznat. A neve: _____.

Ezt követően a varrónők kézi varrással szebbnél szebb viseleteket varrtak a kiszabott darabokból. A fonalnak, cérnának valamilyen anyagon túvel való egyszeri áthúzása az _____.

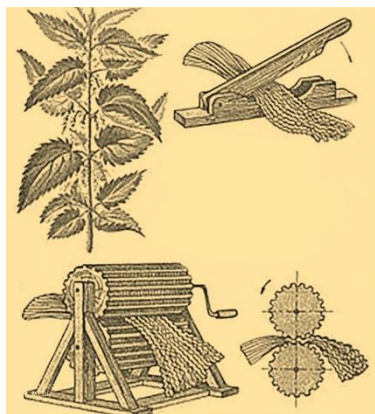
Aggasztó irányvonal a világban, hogy a becslések alapján évente már körülbelül 80 milliárd ruhadarabot állítanak elő világszerte, amit helytelen fogyasztói szokásaink miatt hamar el is dobunk, gyakran divatból, annak elhasználódása előtt. A jelenlegi ruhaneműk nagy része szintetikus, nem természetes, biológiai úton lassan vagy egyáltalán nem lebomló anyagból készül. (Nézzétek csak meg a ruháitok címkéit, ahol ezt feltüntetik %-ban kifejezve.) Így a Földet terhelő hulladékaink egyik legnagyobb részét az eldobott ruhaneműk teszik ki. Bolygónk védelme érdekében érdemes lenne a természetes, biológiailag lebomló textíliákhoz újra visszanyúlnunk.

Ismerjük meg közösen, hogy milyen, hazánkban vadon élő növényekből készíthető textília, majd ruhanemű?! Fejtsétek meg az összekevert betűk (anagrammák) segítségével és **írjátok neveiket a vonalákra!** A képek segítenek. Majd ezt követően **írjátok a képekhez tartozó leírások betűjelét a képen látható kék földgömbökbe!**

1. _ _ _ _ _ (agancs nyál)

2. _ _ _ _ _ (kard neved)

3. _ _ _ _ _ (ne zihál)

(A) A belőle készített textília lélegző, tartós és jó nedvszívó hatású. A textíliát a növény szárából nyert cellulózból készítik, és gyakran a kötöttáru keverékek és az ágyneműk alapanyagaként is használják, antimikrobiális tulajdonsága miatt. Nagy előnye a növénynek, hogy nem igényel kémiai műtrágyát vagy rovarirtó szereket, és a pamuthoz képest sokkal kevesebb vízre van szüksége. Virágzásban különösen szép látványt nyújt, s ebből készült a mesebeli kisvakond zsebes nadrágja is.

(B) Ez az egyik legrégebb óta használt kultúrnövény, amit a textilipartól kezdve az építőiparon át számtalan módon hasznosítanak. Legfontosabb előnyei, a 100%-os biológiai lebonthatóság (negatív szénlábnyom), továbbá hogy a természeti szakaszban a pamuthoz képest 60-70%-kal kevesebb vizet igényel. A belőle készített ruházatok különösen tartósak, antibakteriális és gombaellenes tulajdonsággal és természetes UV szűrő képességgel is rendelkeznek. A Vértesi Natúrpark területén 140 évvel ezelőtt még hatalmas ültetvényei voltak.

(C) Ez a természetes anyag nyáron hűvös, télen meleg, jól szellőzik. Olyan erős, hogy fonalat, kötelet is lehet belőle készíteni. Tapintása a pamut és a selyem ötvözeté. A belőle készített nadrág a reuma ellenszere, megfázni nem lehet benne, az szinte biztos. Szőnyegtől a legfinomabb alsóneműig, minden készülhet belőle. A csipős csodanövényt sokkal előbb használták szövésre, mint gyógyításra. A középkorig elterjedt volt az egész világon.

A magyar kenderipar az 1950-es és az 1960-as években élte fénykorát. A kender elsősorban a textilipar használta, vitorlavásznak, ponyvák, hevederek, zsákok, kötelek, zsinegek készültek a kenderfonalból. A nem fonható kenderkócot pedig vízvezeték-csatlakozásoknál, illetve a kárpitosok töltőanyagként hasznosították. A kendermagból kisajtolt olajat étolajként vagy szappan és kozmetikai cikkek készítésére is használták. A sajtolásnál visszamaradt olajpogácsa állati takarmányozásra ment, a pozdorjából cellulózt, papírt és hőszigetelő lapokat gyártottak.

A kender (*Cannabis sativa*) termesztésére és feldolgozására is ma már csak a szinte minden település határában fellelhető „kenderföld” vagy „kenderáztató” földrajzi nevek, a padlásokon porosodó eszközök, illetve néhány idősebb ember emlékeztet. Az egykori önellátó gazdaságokból azonban nem hiányozhatott az öltözködéshez, háztartáshoz szükséges fonal alapanyaga, a kender sem. A Vértesi Natúrpark településeinek határában az 1880-as években még nagy kiterjedésű kenderföldek voltak, melyekről régi katonai térképek tanúskodnak, s melyek a világhálón elérhetőek. Mi a Vértesi Natúrpark területén a következő 9 településen találtunk egykori kenderföldeket a XIX. századi térképeken, amire vonatkozóan a kérdéseink érkeznek hozzátok: Csákberény (1883.), Csákvár (1884.), Csókakő (1883.), Oroszlány (1885.), Pátka (1884.), Pusztavám (1883.), Vértesboglár (1884.), Vérteskozma (1885.), Zámoly (1882.)

A következő játékos feladat kutatás lesz. Megadjuk a **térkép helyét (linkjét)**, mely **segítségével** önálló nyomozós kutatómunkával **válaszoljátok meg a kérdéseinket**, melyet a következő oldal papírúszán olvashattok!

A linkre kattintva a Habsburg Birodalom XIX. századi kataszteri térképe jelenik meg. Az oldalon az egér görgője segítségével tudsz belenagyítani a térképbe. Az egér bal felső gombját húzva tudod a térképet mozgatni. Pásztázd át, részletesen vizsgálj át a kérdéses települést, hogy hol találsz „kender” szót tartalmazó földrészlet feliratot! Majd a képernyő jobb alsó sarkában lévő alaptérképek közül válaszd ki (kattints rá) a sötétebb jobb oldali térképet - ami egy mostani műhold térkép ugyanarról a területről! Ezt követően a képernyő jobb felső sarkában „átlátszóság” 100% gombját

lassan balra húzva fokozatosan kb. 50% átlátszóságig a két térkép egymás látható fedésébe kerül – s a kérdéseink megválaszolhatóak.

(Ha a következő kérdésre keresed a választ, kezd elölről ugyanezt a folyamatot!) **A térkép linkje itt van:**

<https://maps.arcanum.com/hu/map/cadastral/?layers=3%2C4&bbox=2017822.3830928544%2C5996086.036836716%2C2090475.7784779144%2C6023450.49296281>

A régi térképeken való nyomozás csuda érdekes játék is, mellyel megnézheted pl. lakóhelyed környezetét, hogy milyen volt az 1880-as években. **Plusz pontért írd ide** röviden, hogy milyen érdekes felfedezést tettél a településeden, a múltat kutatva!

.....
.....

Az egykori csákberényi kenderföld ma milyen művelésben van, mi van a helyén?

Hogy hívták azt a gazdasági központot 1884-es és mostani nevén, ahova a csákvári egykori kenderföldet kettészelő út egyenesen vezet?

_____ és _____

A csákvári gyepeken mivel foglalkoztak egykoron az emberek? Az egykori kenderföldtől nyugati irányban elterülő gyepek neve őrzi a választ:

Milyen zöldség- és gyümölcsnövényeket termesztettek a csákakői kenderföldek szomszédságában nagy területen?

Milyen típusú gazdasági épület volt az oroszlányi kenderföldektől nyugati irányban? A mai utcanevek is erről árulkodnak.

Az egykori pátkai felső kenderföldet mire használják ma? Ha belenagyítasz a térképbe, jól látható.

Kiknek volt saját legelője az egykori pusztavámi kenderföldtől nyugatra?

_____ és _____

A vértesszőlői egykori kenderföldek is mélyfekvésben voltak. A kérdésre a válasz a tőle keleti irányban lévő magas térszintű domborzati hely neve, ami egyben a település egyik leggyönyörűbb kilátópontja ma is:

Milyen típusú növényzet, azaz milyen művelési ág található ma az egykori gántvértesszőlői kenderföld helyén?

Zámoly mélyfekvésű település, ezért itt nagyobb és több területen is tudtak kendert termesztetni. Hány külön elnevezésű földrészleten termesztettek kendert egykoron Zámolyon? _____ És a településtől északra fekvő kenderföld közvetlen közelében állatokat is tartottak. Milyen állatokat legeltettek itt, azaz mi volt ez a hely a faluban?

4. feladat – Várgesztes csodái – egy Natúrparki település legendája

A következő feladatunk a Vértesi Natúrpark egyik ékkövére, Várgesztesre kalauzol el Benneteket. **Nézzétek végig** a „Várgesztes - Rögös út, megérdemelt igazság” c. **filmet**, majd ez alapján **válaszoljátok meg 21 kérdésünk!** A filmet a Vértesi Natúrpark krónikái között találjátok meg a www.provertes.hu oldalon a FILMEK menüpont alatt. 😊

Javasoljuk, hogy először olvassátok el a kérdéseket, mert a filmszalag véletlenül „elszakadt”, s nem időbeli sorrendben találjátok meg rájuk a helyes választ!

Hány éves a várgesztesi vár?
.....

Milyen fához kötődő foglalkozásokat űztek a helybeliek?

.....

.....

Melyik világhírű magyar film számos jelenetét forgatták Várgesztesen?
.....

A 10. Hagyományörző Disznóvágáson hány krumpligombócot készítettek a gesztesi asszonyok
.....

Miért néptelenedett el a Vértes környéke egy időre?
.....
.....
.....

A várgesztesi uradalom birtokosa, gróf Esterházy Móric engedélyével hány km turistautat létesítettek?
.....

Milyen hatalmas, oszlopszerű fák a falu jellegzetességei, amelyek szinte a kertekbe érnek?
.....

Mi volt a falu korábbi neve?
.....

Erdei haszonvételeként mit gyűjtögettek egykoron a falubeliek?
.....
.....

Milyen lábbelit viseltek a svábok, ami még a legnagyobb hidegben is melegen tartotta a lábukat?
.....

Miből készültek a hagyományos sváb gesztesi lábbelik?
.....
.....

Miben tartották régen a disznókat?
.....
.....
.....

Milyen eszközzel jelezték egykoron Húsvétkor hívőknek az imádságok kezdetét?
.....

Hol helyezkedtek el a mészégető kemencék?
.....

Mi volt a neve a tollal kapcsolatos télvégi társas szórakozási eseménynek?
.....

Milyen állat segíti az erdei munkát ősidők óta Gesztesen?
.....

Milyen ételleket ettek a hagyományos sváb disznótor végeztével vacsorára?
.....
.....
.....

Milyen hagyományőrző rendezvényen idézik fel évről évre a török-magyar összecsapásokat?
.....

Mikor viseltek az asszonyok *Jankerl*-nek nevezett blúzt?
.....
.....

Milyen nemzetiségű ősei voltak a gesztesieknek?
.....

A legenda szerint milyen betegségből gyógyult meg egy pesti család gyermeke az 1930-as években a falu jó levegőjétől?
.....

A feladat második részeként egy skandináv típusú rejtvénybe rejtettünk el egy várgesztesi legendát és egyben egy kifejezést – a barna négyzetekben összeolvasva. **Fejtsétek meg az egész rejtvényt!**

				Ezen a napon hajják ki az állatokat a legelőre	Eresz eleje	Másodperc röviden	Torzsa vége	A tárgy ragja	
		1.							↘
Angol év rövidítve						Superman jele		Kicsi ruhaméret	
						Jobbos párja		Hasadék	
Kör közepe Dehogy						Bárány becézve			
						Fali tároló, helytelenül			
	2.		Tüzet szüntet	Gabona fajta Kötőszó				Jég közepe	Élénkítő folyadék, némán
Ruhát tisztít					Találat			Saját kézzel készített	
					Vízkegyesség jele			Így is lehet dúdolgatni	
Életjelenséget mutat				Lassan bomló műanyag				Várgesztes eleje	
				'E' párja				Ilyen vitamin is van	
	↙				A Gesztési várát ez a nemzetség építette				

Majd ezt követően **magyarázzátok meg röviden**, akár saját szavaitokkal, hogy **mit jelent a Gesztési-vár hagyományával kapcsolatos színhagyományban megőrződött kifejezés** (ld. a barna színű négyzeteket) ?!
A Pro Vértes honlapján találtok hozzá segítséget - a Gesztési vár oldalán! 😊

5. feladat – Kreatív feladat – Védj a denevéreket!

Az öreg, odvas fák hiányát, a modern, résmentes épületek térhódítását az odúköltő madarak mellett az egész Európában veszélyeztetett, így hazánkban is védett denevérek sínylik meg leginkább. Ezért dolgozták ki az ezekkel a repülő emlősökkel foglalkozó szakemberek a mesterséges denevérodúkat. Rovarokkal táplálkoznak, ezért a kertekben és parkokban is kívánatos jelenlétük a kártevők gyérítése okán is. 😊

A kreatív feladat ebben az évben, hogy készítsen minden csapat egy nyári (kisebb) denevérodút a megadott méretezés szerint.

A denevérodú alapvetően két darab párhuzamos deszkából áll, közte egy 25 mm-es réssel. Fénymentesen kell az odút kialakítani, csak alul legyen nyílás rajta! A szűk rés megakadályozza, hogy a ragadozók hozzáférjenek a denevérekhez, de ebből adódóan csak a kisebb testű denevérek tudják használni. Az odú alsó harmadánál látható légrés a nyári melegben légáramlást biztosít az odú alsó felén, így elviselhetőbbé teszi a kánikulát. Télen vagy hűvösebb időben a denevérek az odú felső, zártabb részébe húzódva találnak menedéket.

Az odú hátsó fala vízszintesen barázdált. Erre azért van szükség, hogy a denevérek karmaikkal meg tudjanak kapaszkodni a deszkán. A denevérodúk bejárati nyílása általában alul helyezkedik el, figyeljétek csak meg a mellékelt fényképeken, és a „bőregerek” bejutását kapaszkodó keresztlécek vagy bemarások segítik. A denevérodút a kiegyenlítettebb klímájú keleti vagy nyugati oldalon kell elhelyezni, és ha esőnek is ki van téve, célszerű egy kis tetővel ellátni.

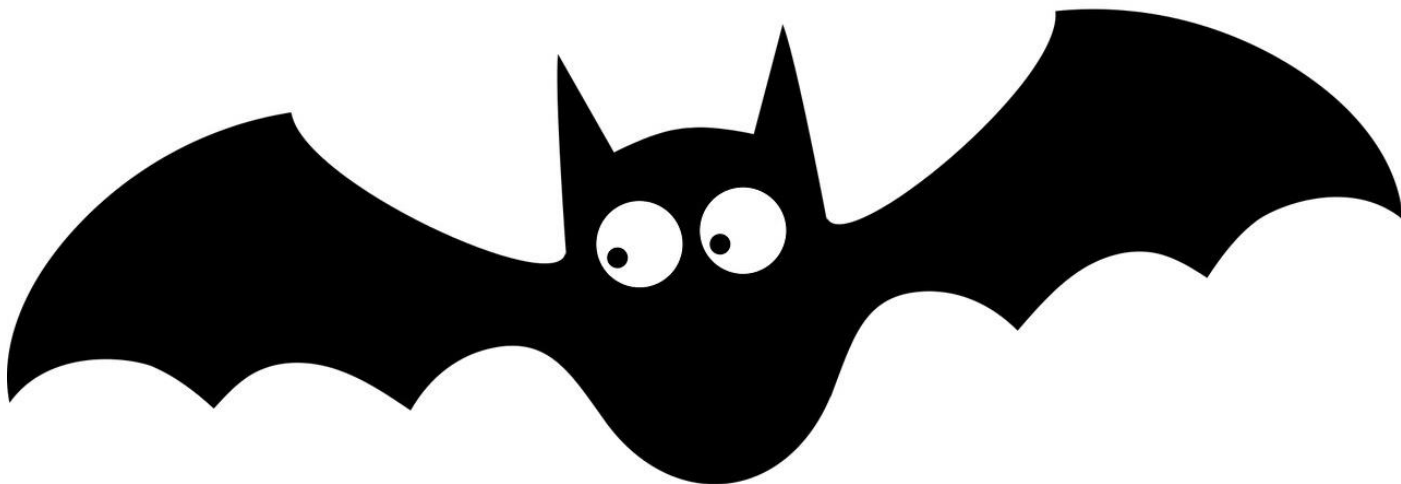
Nézzetek körül otthonotokban, biztosan találtok felhasználható elemeket. Sokféle természetes anyag megteszi. Ahol tudtok, újrahasznosított anyagokat használjatok az elkészítéskor!

Készítsetek és csatoljatok be legalább 10 db fényképet arról, hogy hogyan készül a denevér-odútok, és a kihelyezéséről is! A pontozás során a szakszerűséget (használhatóság), a kreativitást (díszítés), és az újra felhasznált anyagok meglétét is értékelni fogjuk!

A denevérek életvitele:

Legyen szó a több hónapig tartó teleteléről, vagy csak a nappali pihenésről, a denevéreknek mindig nagyon fontos, hogy meghúzódhassanak valami sötét, biztonságos és viszonylag kiegyenlített hőmérsékletű helyen.

A nőstények ezekre a helyekre csoportosulva nyaranta szülőkolóniákban hozzák világra utódaikat is. Miután a természetes búvóhelyek (pl. idős, leváló kérgű és odvas fák) egyre fogyatkoznak, ezért a denevérek lakásügyileg is a segítségünkre szorulnak. Mesterséges odúk kihelyezésével hatékonyan támogathatjuk őket, egy gondosan megépített és jó helyre kihelyezett odú sok-sok éven át akár egy egész századnyi rovarpusztítónak otthont biztosíthat.

Milyen a jó denevérodú?

Szinte hihetetlen, de a legnagyobb hazai odú- és réslakó denevéreink is képesek egy 2-3 cm széles hasadékban megbújni, sőt, kifejezetten az ilyeneket kedvelik!

- A jó denevérszállás jól szigetelt: külső fala vastag, viszonylag magas és résmentesen illeszkedik, hogy a lehető legkevesebb fény és huzat jusson be. Mindezek miatt praktikus, ha az odút a könnyen beszerezhető „szőrös” deszkából (2,5 cm vastag) készítjük, amit előtte hónapokon át szárítunk, hogy ne vetemedjen.
- Belső tere osztott, a denevérek által használt rekeszeket egymástól 1,5-2,5 cm-re álló térelválasztók képezik (ezek vékonyabb lapból, rétegelt lemezből is készülhetnek, de a búvórés ne legyen nagyobb 2,5-3 cm-nél!).
- A denevérlábaknak a belső felületek érdessége biztosítja a kapaszkodófelületet, a deszkalap belsejét, a térelválasztó felszínét érdemes fűrészszel keresztül-kasul meghúzgálni.
- A jó odú fontos része az érdes felületű „leszállópálya”, ahol landol az állat és ezen kapaszkodik fel a búvóhelyre.
- A belső tereket nem szabad kezelni.
- Az odú külső felszínét lenolajjal, sötétebb tónusú (pl. barna) vízbázisú vagy természetes oldószeres lazúrral kezelhetjük, ezért időjárásálló. Az ecsetelés előtt érdemes kicsit megcsiszolni, így nem vesz fel annyi felületvédő anyagot. A beázás ellen a tetőre helyezett plusz lemezfedéssel védekezhetünk. A lemezt otthoni barkácsolásnál helyettesíthetjük maradék zsindelemmel, kátránypapírral.
- Ha az illesztéseknél-vetemedésnél vagy máshol rés keletkezik az odú falán, igyekezzünk azokat tömíteni (faragasztó, parkettaragasztó, fagitt stb.)

Az alul nyitott, gondosan megépített és felületvédelemmel ellátott odúk a tavaszi darázs-fészek-mentesítésen kívül éveken át nem igényelnek karbantartást. Az általunk ajánlott denevérlak nem igényel takarítást, de kihelyezésnél azzal számolni kell, hogy lakott odúból folyamatosan peregni fog a kertészkedők által igen nagyra tartott denevérguanó.

Hová kerüljön a denevérlak?

Ne feledjétek, a **feladat része a denevérodúk kihelyezése is!**

A mesterséges denevérodúk madárodúkhhoz hasonlóan bizonyos feltételek mellett kihelyezhetők fatörzsekre vagy felakaszthatók faágakra, de felszerelhetők irodaépületek, panel- és társasházak falára, erkély- és ablakbeugróiba. Szakemberek úgy ajánlják, hogy lehetőleg K-i vagy Ny-i irányba nézzen az odú. (A déli oldal nagyon felmelegítené, az északi pedig túl szeles-huzatos lenne.)

Ha a denevérlakot elágazó fára, lombkoronába helyezzük, a macskák és nyestek könnyen elkapják a kirepülő állatokat, és hamar rászoknak a biztos táplálékforrásra. Ha felnyurgult törzsű fára vagy oszlopra helyezzük ki, a törzsre erősítsünk sima fémlemezről gallért, amely megakadályozza, hogy a ragadozók felkapaszkodjanak. Településeken a legideálisabb, ha épület falára, közvetlenül az eresz alá kerül az odú, ez hőháztartását is kiegyensúlyozottabbá teszi. A bőregereknek szükségük van bizonyos magasságra, hogy szárnyra kapjanak, ezért lehetőleg 3 méternél magasabba helyezzük az odút, legjobb a 4-5 méter magasság.

A szálláshelyet és annak környékét soha ne érje lámpafény, mert a denevérek a természetes fényre is rendkívül érzékenyek, a mesterséges éjszakai világítás pedig kiváltképp megzavarja viselkedésüket. Ha szerencsénk van, az első lakók hamar megjelennek, ugyanakkor ne csüggedjünk, ha a denevérek – rászolgálva a titokzatos jelzőre – kiismerhetetlen okokból hosszú ideig távol maradnak. Várjunk türelemmel vagy kísérletezgetve próbáljuk a legjobb helyet és odútípust megtalálni! A madárodúkkal ellentétben a denevérodúk foglalási aránya alacsonyabb, de ha megtelepednek, akkor egyszerre több egyed szokott bennük lakni.

Kis türelemmel az alábbi denevérfajok megjelenése várható az odúkba (grafikák: Zsoldos Márton):

közönséges denevér

rőt korai denevér

vízi denevér

közönséges kései denevér

nimfa törpe denevér

fehérszélű törpe denevér

szoprán törpe denevér

közönséges törpe d.

Ötletek denevérodú készítéséhez

1. kép Natúr denevérodú, kérgezett tetővel

2. kép Erdei környezetbe simuló festéssel

3. kép Téli nagy denevérodú, magasan a ragalja alá felerősítve

4. kép Az oromfalra erősített kivitel, eső ellen lemezfedő tetővel

5. kép Ablakkeretre erősített kivitelben

6. kép Csapolással rögzített válaszfal (Egyszerűbb nektek talán oldalról csavarozással rögzíteni ☺)

7. kép Igazán egyedi mintázatú téli denevérodúk (kiállítási reklám darabok)

8. kép Fára erősített lakkozott denevérodú, a döntött kivitel nagyobb helyet biztosít, de nem szükséges

9. kép Oszlopon álló denevérodúk

10. kép Egyszerű, kátránypapíros tetővel

+1 részfeladat – Neveljük méh és lepke-boldogító növényeket!

A napokban, a csapat egy postai címének megküldését követően feladtunk számotokra 1 db virágmag csomagot. **A feladatotok a kapott virágmagok elvetése és nevelés megkezdése MOST** ebben a fordulóban lesz, mert a magok kifejlődéséhez és majdan kiültetéséhez időre van szükség. A magvetéstől számítva kb. 2-3 hónap alatt kaptok kiültethető palántákat.

A virágmag tasak rengeteg **BÍBOR KASVIRÁG** (*Echinacea purpurea*) virágmagot tartalmaz, amelynek 3 varázslatos tulajdonsága is van.

1. Varázslatos szépségű, nyáron hosszan virágzó élő dísznövény
2. Virágai vonzzák a beporzó rovarokat – méheket és pillangókat
3. Maga a növény hatásos gyógynövény is egyben

A vetéshez és nevelési munkákhoz segédletet is adunk nektek:

Legelőször a virágmag tasakot 1 hétig hagyjátok a teraszon /erkélyen vagy a hűtőszekrényben, mert a magok csírázásához hideghatásra van szükség. (Jelenleg elegendő az 1 hét, mert mi hideg kinti időben gyűjtöttük a magokat, és a korai hideg már elvégezte a dolgát.) Majd válasszatok magatoknak egy nevelő cserepet (laposabb 5-10 cm magas is elegendő már) vagy palántanevelő lyukas aljú tálcát. Töltsétek meg az edényeket általános szobahőmérsékletű virágfölddel, tenyeretekkel lazán lenyomkodva tömörítsétek kicsit meg! Ezt követően szórjátok meg ritkásan (min. kb. 1-1 cm-re egymástól) a földet az általunk küldött virágmagokkal! A magokból növénykéek lesznek, ezért nem szabad túl sűrűn vetni, hogy a későbbiekben minden kicsi növényke elegendő fényhez jusson majd. Sok magot küldtünk, ezért kipróbálhattok majd többféle természetű edényt és nevelő helyet is – jut majd belőle mindannyiőtoknak. 😊 A vetést követően 1,5-2 cm vastag takaró földet kell még a magokra finoman ráhinteni, és ezt is egy újabb tenyérrel való tömörítés kövesse! Végül alaposan be kell szórófejes vagy porlasztó spriciből vízzel öntöznotök! Világos, szobahőmérsékletű helyen tartsátok / neveljétek őket. A magok kelése átlagosan 10-14 nap múlva várható; de nálunk a látogatóközpontban a padlófűtésen 7 nap alatt keltek ki. Először 2 db ún. sziklevelecske fog megjelenni, majd egy kicsit pihen a növényke, és kb. a II. forduló elejére fog megjelenni az első lomblevelecske. 😊 Rendszeresen tartsátok nedvesen a földet, majd várjatok türelmesen, érkezik a következő fordulóban a többi útmutató hozzá! ... (Ezzel a módszerrel más virág- és zöldségmagokat is tudtok nevelni, zöldségeknél a „hűtést” kihagyva, meg is próbálhatjátok, ha kedvet éreztek hozzá, de az most nem része a vetélkedőnek.)

A **vetési és nevelési munkákat** dokumentáljátok, **készítsetek** a munkafolyamatokról **fényképeket**, s a feladatlapok beküldésével együtt várjuk az erről készített képeket! Értékeljük az újra hasznosított anyagok felhasználását is. 😊